

Гужва А. А.

СЕРЦЕ ЛЮДИНИ (СКОВОРОДА) ТА СЕРЦЕ НАРОДУ (ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСЬКИЙ)

Чи можна знайти сучасні мотиви у творах Г. С. Сковороди? Відповідь на це питання ускладнюється неоднозначністю того, що саме більш-менш визначено характеризує філософію сьогодення та її повсякденний, чи побутовий, рівень, а також вірогідність втрати зв'язку з історичними смислами понять, якими оперував Г. С. Сковорода. Очевидно, що будь-яке теоретичне мислення співвідноситься з особливостями своєї епохи. Що можна виділити в якості особливостей сучасності? Насамперед, глобалізаційні процеси, які породжують неочікувані проблеми, що потребують нових стратегій вирішення. Одним із варіантів «замирення» цивілізаційних і ціннісних протиріч є установка на мультикультуралізм та багатомірність людини. Власне вже в цьому пункті вбачаємо актуальність міркувань Г. С. Сковороди, що відображені у його віршах, піснях та філософських творах. Це і «всякому городу нрав и права», і Предел 3-й трактату «Икона Алкiviадская» [1, с. 14], в якому хоч і йдеться про єдине «горнее начало», але це начало множини світів, дослівно «систем мирських». Звертаємо увагу, що Україна завжди перебувала під впливом різних цивілізаційних осередків: Річ Посполита, Московське царство, Австрійська і Російські імперії. Тож, не в останню чергу завдяки цьому, світи Г. С. Сковороди цілком матеріальні, які з'являються та зникають, мають взаємопов'язані початок і кінець, а невидимий, вічний тільки єдиний центр. Цікаво, що в культовому фільмі «Хмарний атлас» [5], який змальовує взаємопов'язані різноманітні світи, можна почути майже дослівну цитату Г. С. Сковороди із цього трактату: «что одного

места граница есть она же и дверь, открывающая поле новых пространностей» [1, с. 14]. На 149 хвилині фільму головна героїня Сонмі стверджує, що «смерть — це лише двері у вічність, коли зачиняються одні, інші відчиняються». Звичайно, персонажі фільму не переймаються пошуками єдиного божественного начала, а радше стверджують безкінечний цикл взаємопов'язаних перероджень, та ідея множинності світів, їх перехід із одного в одне продемонстрований авторами фільму дуже переконливо.

Варто зазначити, що тема множинності світів часто з'являється у творах Г. С. Сковороди як другорядний план, бо для нього це неначебто само собою зрозуміло і стає своєрідний ґрунтом для міркувань про те, що він вважав необхідним донести: плинність, непевність матеріального світу, який він порівнював із тінню, яка «то преходит, то родится, то исчезает и есть ничто» [1, с. 16]. Найпевніший шлях до єдиного начала, істини чи Бога, — через серце людини в процесі самопізнання, що постає символом людської сутності у творчості народного філософа, про що написано вже немало праць, тож не будемо деталізувати, але зазначимо, що нас цікавить культурно-антропологічний вимір цього символу. У широкому сенсі людина відрізняється від інших природних істот саме розвиненою системою соціокультурних норм, цінностей, які передають із покоління в покоління, від суспільства до суспільства та формують особистість і бережуть її цілісність, хоча і змінюються з часом. Ці етичні норми і духовні цінності становлять сутність людини, образно її серце, що звільняє від омани мінливого світу.

Чи може існувати певна сутність, як символічне серце, у народу чи національності? Оскільки активне націєтворення в Україні та дослідження феномену національності відбувалося майже через століття після смерті Г. С. Сковороди, то пропонуємо звернутися до творчого доробку іншого вченого, також пов'язаного із Харківщиною, Д. М. Овсянико-Куликовського.

Творча спадщина Д. М. Овсянико-Куликовського дуже активно досліджується філологами, істориками, психологами і, здається, несправедливо оминається філософами. Яким чином, на його думку, проявляються особливості націй? У своїй праці «Психологія національності» [2], що була опублікована

посмертно, Овсянико-Куликовський підсумовує свої багаторічні дослідження у царині мови, історії та культури. Він стверджує, що особливості будь-якої нації містяться в мові: її звуковій формі, словнику, граматичній будові. Очевидна схожість думок двох мислителів: «Истина для всего человечества — одна, но пути, к ней ведущие, у разных народов различны. Этими путями и являются языки с воплощенной в них национальной психологиею умственных процессов» [2, с. 23]. Як і Г. С. Сковорода, Д. М. Овсянико-Куликовський вважав, що деякі загальнолюдські цінності втілюються, зокрема, в художніх образах (наприклад інтернаціональні образи Ромео і Джульєтти) та релігійній свідомості. Поняття національності він визначав як певну форму чи платформу, на якій «працює» психіка будь-якої особистості певного рівня культури та створюються продукти «колективної розумової діяльності», що проявляються у творчості — національній поезії, міфах, а також релігійно-духовних світовідчуттях [3, с. 36]. У сучасних термінах це, скоріш за все, можливо виразити поняттям ментальності народу. Ментальність належить до особливостей процесів пізнання, так би мовити, структур м'якої дії, тому досить складно відразу визначити всю величину значення національної основи для розвитку особи, її формування у розвинуту в культурному відношенні особистість. Хоча значення мови, національного буття на сьогодні не здаються нам такими аж незвичайними. Але Овсянико-Куликовський стверджував це наприкінці XIX ст., майже декілька десятків років раніше за М. Гайдеггера, який зафіксував лінгвістичний поворот у філософії, символом якого є фраза «мова — дом істини Буття» [4, с. 198]. Це тільки підкреслює теоретичну силу ідей нашого видатного земляка.

Таким чином, різноманіття культур, багатомірність людини стають постулатами, що поєднують теоретичні роздуми Г. С. Сковороди та Д. М. Овсянико-Куликовського. Своєрідний вузол, що втримує в цілості різноманітний потік, багатобарвність життя особистості, на думку Г. С. Сковороди, — це серце людини, тобто його ціннісно-етичні орієнтири, що вимагають постійної праці самопізнання. Великі групи людей, зокрема національності, також мають своє символічне серце, що дозволяє говорити про існування національних відмін-

ностей, як стверджує Д. М. Овсянико-Куликовський, і знаходяться вони у мові народу, в її несвідомих асоціативних рядах і граматичних конструкціях. Але не варто оцінювати особливості тієї чи іншої національності з позицій історичного розвитку чи якихось інших властивостей, що характеризують певний соціальний або професійний прошарок суспільства, наприклад, польська шляхта чи церковні місіонери. Те, що становить особливість будь-якої національності, мається на увазі система цінностей, своєрідність релігійної свідомості, етика, є однаково важливим, як для великої групи людей, так і для індивідуальної особистості. Все це є результатом інтелектуальної діяльності, що базується на мовних особливостях і свідчить про високий рівень культури того чи іншого народу.

А скільки мов повинна знати сучасна людина? Звичайно, якщо особа живе у спільноті, що мешкає на острові, то, можливо, досить й однієї. Чи реальна така ситуація у нашому сторіччі, коли комунікація завдяки технічним засобам спрощена як ніколи, люди мігрують по всьому світу, а найнедоступніша географічна точка планети, за даними National Geographic, досягається за декілька тижнів? Індустрія розваг (гаджети, віртуальні розваги) вимагає знання інших мов, принаймні на елементарному рівні. А що вже говорити про інтелектуальну чи політичну еліту, якщо починаючи з античних часів будь-які ознаки освіти пов'язувалися із багатомовністю. Сам Сковорода знав декілька європейських мов, а також латину і давньогрецьку. Овсянико-Куликовський володів майже десятком, серед них декілька мертвих мов. Цікаво, що Д. М. Овсянико-Куликовський не погоджувався зі своїм вчителем О. О. Потебнею, котрий був прихильником одномовства, і вважав, що людина, яка однаково володіє декількома мовами, хоча б двома, має гарний творчий потенціал, або, як він казав, «двуязычие не мешает творчеству, по крайней мере на одном из двух языков» [2, с. 28]. Сьогодні ми стикаємося із необхідністю багатомовності, що вже далеко не рідкість. Звичайно, це вимагає зусиль, праці над собою і продуманої культурної політики. З кожним роком життя ускладнюється, люди різних національностей і культур вимушені постійно спілкуватися, тож ускладнюються умови існування, як окремих особистостей, так і груп, що вони утворюють: народів, на-

ціональностей, держав. Змішування ментальностей, обумовлене багатомовністю, збагачує несвідомі процеси, збільшує творчий потенціал народів, тим самим скорочуючи шлях до взаєморозуміння і плідної взаємодії. Тож на сьогодні національною може вважатися не одна якась певна мова, а деякий набір мов, що у взаємозв'язку вирішують завдання адаптації до глобалізаційних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : в 2 т. Т. 2 / Г. С. Сковорода. — К. : Наукова думка, 1973. — 574 с.
2. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Психология национальности / Д. Н. Овсяннико-Куликовский. — Петроград : Время, 1922. — 38 с.
3. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Собрание починений. Т. 6 : Психология мысли и чувства. Художественное творчество. Лирики — как особый вид творчества. Кризис русских идеологий / Д. Н. Овсяннико-Куликовский. — С-Пб. : Издание И. В. Овсяннико-Куликовской, 1914. — 252 с.
4. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме / М. Хайдеггер // Время и бытие. — М. : Республика, 1993. — С. 192—220.

Фільм

Хмарний атлас : фільм : за однойменним романом Д. Мітчелла / Реж. Е. Вачовські, Л. Вачовські, Т. Тиквер; авт. сценарію Т. Тиквер, Л. Вачовські, Е. Вачовські; опер. Ф. Гріба, Дж. Толл; в ролях: Т. Генкс (Захарій, д-р Гуз та ін.), Г. Беррі (Луїза Рей, Меронім та ін.), Дж. Стердженс (Адам Юїнг та ін.), Бе Дуна (Сонмі 451, Тільда Юїнг) та ін. — Лос-Анджелес : Warn. Br., 2012. — 172 хв.

АВТОРИ

Андрущенко Віктор Петрович — доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова

Годзь Наталія Борисівна — кандидат філософських наук, доцент НТУ «Харківський політехнічний інститут»

Голіков Сергій Олексійович — кандидат філософських наук, доцент кафедри теоретичної і практичної філософії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Голубова Олена Миколаївна — магістр психології, ст. лаборант Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Гончаренко Леонід Олександрович — кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Харківського національного медичного університету

Гужва Алла Анатоліївна — завідувач відділу Центральної наукової бібліотеки, аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Данченко Ірина Олексіївна — кандидат педагогічних наук, доцент Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Завєтний Сергій Олександрович — професор, доктор філософських наук, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Загрійчук Іван Дмитрович — доктор філософських наук, професор Українського державного університету залізничного транспорту

ЗМІСТ

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ЯК СУЧАСНИЙ МИСЛИТЕЛЬ

Чернишов В. В. СОБОРНІСТЬ ЯК ІДЕАЛЬНА ОСНОВА СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ: ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА І ЙОГО КОНЦЕПТ «ГОРНЯ РЕСПУБЛІКА»	4
Панков Г. Д. ОПЫТ АНТРОПОЛОГИИ «ВСМАТРИВАНИЯ В СЕБЯ» В ПРОЛОГЕ СКОВОРОДИНОВСКОГО «НАРКИСА»	15
Овчаренко В. М., Мокрецова Н. Я. ЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ФІЛОСОФСЬКОЇ СПАДЩИНИ Г. СКОВОРОДИ НА ПОШУКИ ШЛЯХІВ ДО ВИСОКОЇ ДУХОВНОСТІ ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	27
Гужва А. А. СЕРЦЕ ЛЮДИНИ (СКОВОРОДА) ТА СЕРЦЕ НАРОДУ (ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСЬКИЙ)	35
Гончаренко Л. О. ПРИОРИТЕТНІ ЦІННОСТІ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	40

СУЧАСНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ТА ЇЇ ІСТОРИЧНІ ФОРМИ

Прокопенко В. В. ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОВОРОТ ГРЕЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ	44
Андрющенко В. П. АБСОЛЮТНІСТЬ ПОРЯДКУ, АНТРОПОЛОГІЯ ПОРЯДКУ, ІДЕОЛОГІЯ (ДИСТАТУРА) ПОРЯДКУ. (КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОРЯДКУ У ГЕГЕЛЯ, ФЕЙЄРБАХА, МАРКСА)	55
Карпенко К. І. ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ АКАДЕМІЧНОГО ЕКОФЕМІНІЗМУ	78
Петрушов В. М. ЕПІСТЕМА ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ЗАСІБ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА У КОНЦЕПЦІЇ МІШЕЛЯ ФУКО	88
Заветный С. А. ФИЛОСОФИЯ КАК ВИД СОЦИАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ	95

ФІЛОСОФІЯ, ФІЛОСОФУВАННЯ І ФІЛОСОФСЬКА ОСВІТА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Матеріали
XXIII Харківських міжнародних
сковородинівських читань*

25 – 26 вересня 2015 року

Міністерство культури України
Департамент культури і туризму Харківської обласної
державної адміністрації
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України
Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харківське міське товариство «Філософська освіта»

ФІЛОСОФІЯ, ФІЛОСОФУВАННЯ І ФІЛОСОФСЬКА ОСВІТА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Матеріали XXIII Харківських міжнародних
сковородинівських читань*

25—26 вересня 2015 року

Сковородинівка — Харків

«Майдан»

2016

УДК 37.013.73

ББК 87

Ф 56

*Збірка рекомендована до друку Вченою радою
філософського факультету Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна,
протокол № 5 від 18 жовтня 2015 р.,
та Науково-методичною радою*

*ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей
Г. С. Сковороди», протокол № 7 від 14 жовтня 2015 року.*

Ф 56 Філософія, філософування і філософська освіта: сучасні виклики та перспективи: Матеріали XXIII Харківських міжнародних сквородинівських читань (ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди», 25—26 вересня 2015 року). — Сковородинівка — Харків: Майдан, 2016. — 240 с.

Збірник «Філософія, філософування і філософська освіта: сучасні виклики та перспективи» укладено на основі матеріалів, озвучених під час XXIII Харківських міжнародних сквородинівських читань, які відбулись 25—26 вересня 2015 року.

Збірник присвячений питанням, що притаманні сучасній філософії та її історичним формам, проблемам і перспективам сучасної філософської освіти та філософській стратегії освіти взагалі. Зокрема, розглядається питання про «філософію в освіті чи освіту без філософії», онтологічні та аксіологічні проблеми викладання філософії для студентів різних спеціальностей.

Цікавими для наукової спільноти будуть також розмисли на тему актуальності філософії Григорія Сковороди та його способу філософування, про софійний образ філософії, а також цікаве дослідження на тему шокуючого досвіду філософського розбещення.

УДК 37.013.73

ББК 87